

Irena
Kraševac

Poticajan dualizam

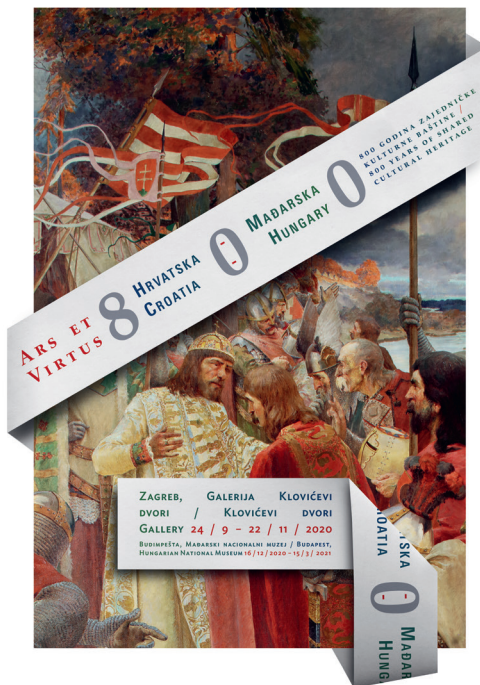
Ars et virtus. Hrvatska – Mađarska. 800 godina zajedničke kulturne baštine
Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 24. rujna – 22. studenoga 2020.

Virtualna izložba „u prostoru“ Mađarskog nacionalnog muzeja
u Budimpešti

<https://mnmm.hu/en/exhibitions/virtual-tour/ars-et-virtus-croatia-hungary-800-years-common-heritage>

Partneri: Hrvatski institut za povijest, Hrvatski povijesni muzej,
Muzej za umjetnost i obrt

AUTORI: Marina Bagarić, Dragan Damjanović, Krisztina M. Lovas,
László Szende, Petra Vugrinec

Plakat izložbe
(Studio
Bilić_Müller)

Nastavljaajući se na uspjeh koji je po-
lučila izložba *Izazov moderne: Zagreb – Beč
oko 1900.*, održana 2017./2018. u Galeriji
Klovićevi dvori, a potom u bečkom
Belvedereu i koja je obilježila godinu kul-
turne suradnje Hrvatske i Austrije, u 2020.
godini i prigodi predsjedanja Republike

Hrvatske Vijećem Europske unije nastojalo
se također ambicioznim izložbenim projek-
tom pokazati kulturno-povijesne poveznice
s Budimpeštom. Pritom je vremenski
obuhvat uključio osam stoljeća dugu povi-
jest hrvatsko-mađarskih odnosa tijekom
kojih se generirala zajednička kulturna i

umjetnička baština prvi put sagledana u kontekstu svojih ishodišnih kultura i međusobnih prožimanja.

Pandemija je obilježila cijelu godinu i pomrsila planove hrvatskoga predsjedanja koje se u prvoj polovini godine uglavnom održavalo online, mijenjala je i pomicala otvorenje izložbe, koja se prvotno trebala održati u Mađarskom nacionalnom muzeju, da bi koncem rujna bila postavljena u Galeriji Klovićevi dvori.

Povijesne okolnosti i politika stvaraju okvir dinamičnoj umjetničkoj kreaciji, koja svojim postignućima ostaje trajna vrijednost i koja u konačnici postaje tumač povijesnog vremena. Tako je bremenita hrvatsko-mađarska povijest ispisana od 1102. do 1918. godine natkriljena umjetničkim djelima pristiglim iz najznačajnijih ustanova, nacionalnih knjižnica i muzeja i crkvenih riznica, te samo okupljanje brojnih i rijetko viđenih remek-djela i arhivskih dokumenata zavrjeđuje pozornost u krajnje nepovoljnim organizacijskim okolnostima kada su ustanove zbog pandemije i potresa dijelom bile zatvorene i građa nedostupna.

Izložba je zamišljena u devet cjelina koje prate kronološki slijed četiriju velikih povijesnih razdoblja i s njima povezanih tematskih cjelina – srednji vijek, novi vijek – renesansno i barokno doba, s podtema- ma o budimskom dvoru, kultu svetih ugarskih vladara i plemićkoj obitelji Zrinski. Zasebnim poglavljima o plemstvu, izložba- ma u Budimpešti u 19. stoljeću, te arhitek- tonskim vezama i umjetničkim dosezima do 1918. godine zaključuje se povijesni sli- jed dualističkog perioda u kojem zasebno mjesto dobiva Rijeka, odnosno „riječka kr- pica“ u sastavu ugarskog dijela Monarhije.

Postav izložbe započinje povijesno- umjetničkom inverzijom u kojoj uvod- nu temu o počecima srednjovjekovnog hrvatsko-ugarskog kraljevstva doku- mentiraju raskošne slike historijskog sli- karstva s početka 20. stoljeća, *Zaruke kralja Zvonimira* Mate Celestina Medovića iz 1907. i Ivekovićev *Poljubac mira hrvatskih velmoža*

➤ Prsten kralja Kolomana, oko 1100. (Mađarski nacionalni muzej, Budimpešta)

kralju Kolomanu 1102., naslikana 1906. Uz ne- ospornu vrijednost ovih slika u kontekstu hrvatskog modernog slikarstva i historij- ske (ne)autentičnosti prikaza, zanimlji- vo je da one postaju vizual cijelog projekta, pa time i ikonografski upečatljiv znak ko- jeg većemo uz te ključne povijesne do- gađaje. Dinastija Arpadovića polagala je pravo na hrvatsku krunu na temelju že- nidbe ugarske princeze Jelene Lijepe, kćeri Bele I. s Dmitrom Zvonimirom, po- sljednji hrvatskim kraljem iz narod- ne dinastije. Jelenin brat Ladislav nakon Zvonimirove smrti utemeljuje Zagrebačku biskupiju 1094., a personalnu uniju skla- pa kralj Koloman s predstavnicima hr- vatskog plemstva 1102. godine. O tim povijesnim događajima svjedoči također mnogo kasniji prikaz na svodu refektori- ja kolegija *Hungaricum et Illyricum* u Bologni, slika Gioacchina Pizzolija iz 1700. s moti- vom kraljice Jelene koja na samrti prepu- šta hrvatsko kraljevstvo bratu Ladislavu. Prema tumačenju povijesnih izvora, hr- vatsko-mađarski odnosi u srednjem vijeku bili su obilježeni mirnom koegzistencijom i zajedničkim naporima oko jačanja rimo- katoličke vjere, o čemu svjedoče ključni ek- sponati iz Hrvatske, faksimil *Zlatne bule Bele IV* i kopija *Škrinje sv. Šimuna*, koju naručuje Elizabeta Kotromanić, supruga Ludovika I.

➤ Arhiva Galerije Klovichevi dvori

Anžuvince. Iz Budimpešte su pristigli originalni zlatni prsten kralja Kolomana datiran oko 1100. i srebrom vezeni antependij iz Benediktinskog samostana u Zadru s likovima sv. Marije, sv. Benedikta i sv. Krševana iz oko 1360. godine.

Umjetničke veze u razdoblju renesanse obilježilo je humanističko ozračje na dvoru Matijaša Korvina u Budimu i Višegradu, gdje djeluju umjetnici talijanskog i hrvatskog podrijetla, među kojima se ističe Ivan Duknović. Sadrena kopija Duknovićeva fragmenta *Herkulove fontane* iz Višegrada zanimljiva je tek u izravnoj usporedbi s uvijek atraktivnim i rado viđenim izložkom, *Puttom s grbom obitelji Cipico* iz Muzeja grada Trogira. U Budimu su dijelom izrađene iluminacije tzv. *Misala Jurja od Topuskog*, koji se čuva u Riznici zagrebačke katedrale (izložen također u faksimilu), dok je raskoš renesansnog slikarstva predstavljena monumentalnim *Raspećem*, radom Gianfrancesca da Tolmezza iz oko 1505.,

s likovima ugarskih svetih kraljeva. Izloženi su i originalni zlatarski predmeti iz Riznice zagrebačke katedrale, primjerice čuveni plenarij Ivana Mihallfyja, rad zagrebačkog zlatara iz 1606., biskupski pastoral i drugo. Razdoblje najavljuje osmanska opasnost koja prijeti granicama Kraljevstva, koje će nakon poraza kod Udbine 1493. i Mohača 1526. ući u novi državni savez na čelu s Habsburgovcima.

Barokno doba oprimjeruju sveci zaštitnici hrvatsko-ugarskog kraljevstva iz dinastije Arpadovića, Stjepan, Ladislav i Emerik, posebice u kontekstu ikonografije zagrebačke katedrale, u čijoj se Riznici čuva i relikvijar sv. Stjepana, prvoga ugarsko-kralja i prvog titulara katedrale, atribuiran rimskom majstoru zlataru Alessandru Algardiju iz 1635. godine. Zajedničku vjeru čvrstila je i Djevica Marija kao Patrona Croatiae et Hungariae, te je kult trojice svetih kraljeva široko rasprostranjen na području Hrvatske i spaja se s marijanskom pobožnošću.

Obitelj Zrinski pripada i hrvatskoj i mađarskoj kulturi, a predvođe je braća Nikola VII. i Petar, s posjedima u objema zemljama i djelovanjem u duhu „dualnog patriotizma“. Za hrvatsku su publiku, osim dobro znanih slika Otona Ivekovića s motivima iz života Zrinskih, novost izloženi portreti iz Mađarskog nacionalnog muzeja te posebice kaciga i sablja Nikole Zrinskog posuđena iz bečkog *Kunsthistorisches* muzeja.

Zasebnu elaboraciju zaslužuje tema umjetničke baštine mađarskog plemstva u Hrvatskoj i hrvatskog u Mađarskoj. Na području sjeverne Hrvatske posjeduju dvorce ugarske plemićke obitelji Batthyány (Ludbreg), Erdődy (Jastrebarsko, Varaždin, Novi Marof, Kerestinec, Novi dvori klanječki), Esterházy (Darda), Festetics (Čakovec, Pribislavec, Bajnski dvori), Tüköry (Dioš), Inkey (Rasinja), Majláth (Donji Miholjac) i Khuen-Belassy (Nuštar). Predstavnici hrvatskog plemstva, Draškovići, Jankovići, Keglevići, Pejačevići i Graškovići, podjednako participiraju u mađarskoj kulturnoj i

političkoj povijesti. Na izložbi su te spone pokazane arhivskim fotografijama dvoraca, slikarskim i fotografskim portretima i drugim artefaktima nekad bogatih interijera, pri čemu se ne možemo oteti dojmu sudbine i sadašnjeg stanja većine dvoraca u našoj zemlji i usporediti ih s boljim stanjem u susjednoj nam Mađarskoj.

Status relativne autonomije za koji se Kraljevina Hrvatska i Slavonija uspjela izboriti unutar Austro-Ugarske Monarhije na područjima unutarnje politike, pravosuđa te bogoštovlja i nastave, odnosno kulture i prosvjete, na temelju Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868., najprosperitetnije je razdoblje novije povijesti čije smo vrijednosti izravno baštinili. Kontroverzni „strapatski“ ban Dragutin Khuen-Héderváry sinonim je dualističkog perioda zahvaljujući dvadesetogodišnjoj vladavini tijekom koje su Zagreb i gradovi u Slavoniji doživjeli preobrazbu u moderno industrijsko doba, što je pratio snažan kulturni procvat. Djela mađarskih arhitekata vidljiva su u

➤ Arhiva Galerije Klovićevi dvori

svakom sjevernokravatskom gradu u zgradama željezničkih kolodvora i poštanskih ureda, koji su pod izravnom mađarskom upravom. Ona će se još više osjećati u Rijeci koja postaje „odvojena jedinica pod vlašću ugarske svete krune“, zahvaljujući kojoj će uslijediti snažan zamah industrije i lučke djelatnosti kao konkurencija nedalekom (austrijskom) Trstu, a obližnja mjesta Opatija i Crikvenica razvijat će elitni turizam.

Hrvatska (nagodbena) samostalnost naročito će doći do izražaja na znamenitim izložbama u Budimpešti, Zemaljskoj 1885. i Milenijskoj 1896., kada će u zasebnim paviljonima pokazati napredak na polju proizvodnje i umjetnosti. Te su izložbe dokumentirane brojnim arhivskim fotografijama iz Arhiva grada Budimpešte, Mađarskog nacionalnog muzeja i Državnog arhiva u Zagrebu. Uspjeh hrvatskih umjetnika predvođenih Vlahom Bukovcem na Milenijskoj izložbi postao je prekretnica u razvoju hrvatske moderne umjetnosti, a njegova je uloga i djelo uvijek zahvalna tema šireg komparativnog kontekstualiziranja, ovaj put s mađarskim „pandanom“, Mihályjem Munkácsyjem.

Hrvatska i Hrvati kao politička nacija sa zasebnim teritorijem prisutni su u brojnim dokumentima i izložbeno naročito atraktivnim predmetima, povijesnim zastavama s heraldičkim simbolom šahovnice, koji se čuvaju u Mađarskom nacionalnom muzeju i Hrvatskom povijesnom muzeju i rijetko izlažu.

Usporedo sa zagrebačkom izložbom, na mrežnim stranicama budimpeštanskog muzeja i zagrebačke galerije postavljena je istoimena pregledna virtualna izložba, ukomponirana u virtualni prostor Mađarskog nacionalnog muzeja (*Magyar Nemzeti Múzeum*) i kroz tematske cjeline i 60 odabranih eksponata uvodi u temu.

Izložbu prati opsežna publikacija s temeljnim tekstovima hrvatskih i mađarskih stručnjaka koji bitno proširuju poznavanje

povijesnih okolnosti i umjetničkih prožimanja pokazanih na samoj izložbi. O razdoblju srednjeg vijeka pišu Damir Karbić i Marija Karbić, László Szende, Szabolcs Serfőző i Miljenko Jurković. Temama novog vijeka i Zrinskih bave se Nataša Štefanec, Géza Pálffy, Danko Šourek, Marina Bregovac Pisk i Dubravka Botica. Povijest i umjetnost 19. stoljeća obrađuju Branko Ostajmer, Dragan Damjanović, Marina Bregovac Pisk, Darija Alujević i Petra Vugrinec. Baštini plemićkih obitelji posvećeni su tekstovi Marine Bagarić, Dubravke Botice, Borisa Dundovića, Sczille Kollár, Krisztine M. Lovas i Katalin Pásztor. Specijaliziran tekst o zlatarstvu napisala je Arijana Koprčina, a o umjetničkom obrtu Vanja Brdar Mustapić. Dvojicu „slikarskih knezova“, Bukovca i Munkácsyja, suočila je Petra Vugrinec, dok je utjecaje Budimpešte na Rijeku obradila Julija Lozzi Barković. Uvodni tekst o bilanci višestoljetnog suživota u znaku zajedničke povijesti, kulture i umjetnosti napisao je Dinko Šokčević iz Instituta za povijest Mađarske akademije znanosti u Budimpešti.

Ova je izložba svakako zavrijedila bolji termin od pandemijskog i postpotresnog, ali već i samom realizacijom u vrlo kratkom vremenu autorska četvorka i široki krug uključenih stručnjaka zaslužili su priznanje. Brojne cjeline zahtijevaju temeljitije uvide koji će se, nadamo se, realizirati u vidu nekih budućih izložaba i publikacija. Kombinacija izvornog i faksimilnog arhivskog gradiva, originalnih umjetničkih djela i kopija nije bitno narušila izložbeni dojam u kojem prevladava već poslovična zasićenost eksponatima u nastojanju produbljivanja izložbene naracije pojedinih tematskih cjelina. Najavljen je prijenos i otvorenje izložbe u Mađarskom nacionalnom muzeju u veljači 2021. godine, čime bi i ovaj projekt dobio svoju „drugu polovicu“, a Zagreb i Budimpešta nastavak uspješne suradnje. x